

11. СМІ Беларусі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.belarus.by/ru/about-belarus/mass-media-in-belarus>
12. Стратегія розвитку інформатизації в Республіці Беларусь на 2016–2022 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e-gov.by/zakony-i-dokumenty/strategiya-razvitiya-informatizacii-v-respublike-belarus-na-2016-2022-gody>
13. Рейтинг країн світу за рівнем розвитку Інтернету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/internet-development/info>
14. Freedom House : Рейтинг свободи СМІ в країнах світу 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/news/2015/05/05/7149>

Mytko Antonina, Hlovatska Mariya. Republic of Belarus in Modern Information Space. The scientific study is focused on analysis of characteristics of the informatisation processes of Belarus as a priority guideline in its development at the present stage. While making a research the country's interests in the information field, the informatisation strategies of Republic of Belarus were examined and was made an evaluation of the place of Belarus in the international rankings for the development of information and communication technologies. We characterised information and analytical support of the Belarusian political system as an integral part of state entering in the information society. The role of information processes for the country were determined and its outstanding characteristics were detected. In the course of scientific study were used the following methods: descriptive, systematic, historical and generalisation. The practical utility is presented by the isolation and detalisation of the operation of the main information and analytical support of the Belarusian political system as an example of general international practice in this area. The results of the study can be used in further research on this subject.

Key words: information society, informatisation, Republic of Belarus, information-communicative policy of the state, information and communications technologies, information and analytical support.

Мытко Антоніна, Гловацкая Марія. Республіка Беларусь в сучасному інформаційному просторі. В статті проаналізовані особливості інформатизації Республіки Беларусь як пріоритетне напрямлення її розвитку на сучасному етапі. Розглянуті інтереси країни в інформаційній сфері, стратегію інформатизації Республіки Беларусь, зроблено оцінку місця Республіки Беларусь в міжнародних рейтингах за рівнем розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Охарактеризовано інформаційно-аналітичне забезпечення білоруської політичної системи як неотъемлемої складової частини входження держави в інформаційне простір. Виявлено роль процесів інформатизації для країни і виявлені їх характерні риси.

Ключові слова: Республіка Беларусь, інформаційно-комунікаційна політика держави, інформаційне суспільство, інформатизація, інформаційно-аналітичне забезпечення.

Стаття надійшла до редколегії
03.03.2017 р.

УДК 32.019.51+327.2(470+571)

Олексій Розумний

Політика пам'яті російського правлячого режиму: ідеологічна «скрепа» та інструмент геополітики

У статті проведено аналіз політики пам'яті російського правлячого режиму. Особливу увагу приділено мотивам, що спонукали режим В. Путіна вдаватися до активної політики пам'яті, а також історичній концепції, узятій на озброєння російською владою. У внутрішньополітичному ракурсі автор відзначає використання історичної пам'яті як сурогату ідеології; культивована режимом великодержавна ностальгія каналізує суспільну енергію у русло геополітичного реваншизму, виправдовуючи авторитарний порядок вдома. У зовнішньополітичному ракурсі російська політика пам'яті розглядається як інструмент досягнення геополітичних цілей: виправдання претензій на статус наддержави, дискредитації опонентів, підтримання та посилення регіональної гегемонії на пострадянському просторі. Комплексний аналіз політики пам'яті російського правлячого режиму сприятиме більш якісному прогнозуванню його подальших кроків у цій сфері.

Ключові слова: ідеологія, політика пам'яті, геополітика, Росія.

© Розумний О., 2017

Постановка наукової проблеми та її значення. Під політикою пам'яті маємо на увазі різноманітні суспільні практики і норми, пов'язані з регулюванням колективних уявлень про минуле [1, с. 249]. Політика пам'яті відіграє важливу роль у легітимації влади та конструюванні колективної ідентичності. Водночас вона набуває дедалі більшого значення як чинник міжнародних відносин; ця тенденція спостерігається принаймні з другої половини XX ст. і стала особливо помітною в XXI ст. [2, с. 24–25]. Отже, на сьогодні можна говорити про два виміри політики пам'яті: внутрішньо- та зовнішньополітичний. Саме у такому подвійному ракурсі ми розглянемо політику пам'яті правлячого режиму Російської Федерації. Актуальність теми зумовлюється тим, що маніпулювання історичною пам'яттю стало важливою складовою частиною гібридної війни, яку Росія веде проти України [3].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Політику пам'яті в сучасній Росії предметно досліджують чимало авторів. Зокрема, історик Н. Копосов подає комплексний огляд колективних уявлень про минуле та історичної політики в Росії 1985–2000 років [4]. Політолог О. Малінова досліджує конструювання політично «доцільного» минулого в офіційній риторичній та символічній політиці російської влади [5–7]. Соціолог Л. Гудков детально аналізує роль «міфу про війну» у колективній свідомості росіян [8; 9]. Культуролог Є. Ісаєв зосереджує свою увагу на проявах історичної пропаганди у російському кіно [10]. Історик А. Міллер не лише аналізує політичну інструменталізацію історії та політично вмотивоване «винайдення традицій» [11], а й пропонує власний проект російської політики пам'яті [12].

Зовнішньополітичну інструменталізацію історичної пам'яті Росією висвітлено у публікаціях низки українських авторів. Зокрема, Т. Журженко аналізує російську «геополітику пам'яті» – використання історичних стереотипів у боротьбі за міжнародне визнання та регіональну гегемонію [13; 14]. Ю. Рубан акцентує виклики для України, породжені інструменталізацією радянської історичної міфології у рамках російської агресивної політики щодо України [15]. В. Лозовий розглядає інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загрозу національній безпеці України [16]. О. Литвиненко аналізує виклики для української політики пам'яті в умовах російської гібридної агресії [3].

Мета статті – комплексний аналіз політики пам'яті російського правлячого режиму, що сприятиме більш якісному прогнозуванню його подальших кроків у цій сфері. Відповідно до мети поставлено такі завдання: 1) дослідити передумови і мотиви, що спонукали режим В. Путіна вдатися до активної політики пам'яті; 2) проаналізувати взяті ним на озброєння історичну концепцію; 3) дослідити інструменталізацію Росією історичної пам'яті у зовнішньополітичних цілях.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історія відіграє важливу роль в ідеології сучасного російського правлячого режиму. На думку Н. Копосова, це свідомий і теоретично обґрунтований вибір, що впливає з уявлення про постмодерний розпад великих наративів, які усе пояснюють, і «смерть» побудованих на них ідеологій (ліберальна демократія, комунізм, соціал-демократія) [4, с. 143]. В умовах занепаду універсальних ідеологій історія позбувається продиктованого ідеологічною доктриною провіденціалізму і сама по собі стає пояснюючою та ідентифікуючою силою. Інакше кажучи, втративши чіткий орієнтир майбутнього, ми проєктуємо його як продовження минулого, образ якого міститься в нашій історичній пам'яті. Подібна логіка знаходить своє відображення у тезі Г. Павловського (одного з політтехнологів правлячого режиму): «неможливість інших форм ідеології неминуче перетворить у майбутньому політику пам'яті на стандарт політики як такої» [17].

Суспільно-політичні реалії пострадянської Росії давали всі підстави для таких висновків. Домінуючим трендом 90-х років стало породжене економічними й соціальними труднощами розчарування в ліберальному експерименті і зближенні з Заходом, а також наростаюча ностальгія за радянським періодом – з його стабільністю, великодержавною політикою і патерналізмом. Згідно з даними соціологічних опитувань, ностальгія за радянським минулим сягнула піку в 2000-му році, коли 75% росіян шкодували щодо розпаду СРСР [18].

Державна політика пам'яті часів президенства Б. Єльцина мала доволі безсистемний характер, але загалом зберігала ліберальну спрямованість, задану перебудовою. Тогочасна російська влада переоцінила демократичний, антисталінський консенсус початку 90-х років і недооцінила подальшої зміни суспільних настроїв. У другій половині 90-х років вона дрейфувала під тиском інших гравців на полі пам'яті, що потурали радянсько-імперській ностальгії. До останніх можна віднести комуніс-

тичну і націоналістичну опозицію, а також ряд істориків і «публічних філософів». Вони реанімували ідею «особливого шляху» Росії і вписали період СРСР у єдину схему «історії держави російської», трактуючи радянський лад як втілення одвічно російських принципів народності, соборності, общинності і державності [4, с. 130–136; 5, с. 117–121].

Правлячий режим «осідлав» ностальгійні великодержавні настрої, перехопивши ініціативу в опозиції. Нова державна політика пам'яті формувалась із перших місяців президентства В. Путіна (2000 р.), а вже в 2004–2005 рр. (святкування 60-річчя Перемоги) вона почала набувати системного і напористого характеру [4, с. 137]. Саме тоді В. Путін вперше офіційно назвав розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою століття» [5, с. 122–123].

За спостереженням Р. Кагана, спосіб легітимації нинішнього російського режиму базується на переконанні, що політика помсти за загибель Радянського Союзу дозволить триматись при владі. «Для Путіна існує симбіоз між характером його правління і його успіхом у поверненні Росії статусу “великої держави”. Сила і контроль вдома дозволяють Росії бути сильною за кордоном. Сила за кордоном виправдовує суворі правила вдома»... «Росія – це яскравий приклад того, як внутрішня політика формує відносини з рештою світу» [19].

Політика, з допомогою якої російське керівництво намагається досягти визнання на зовнішньо-політичній арені, продиктована способом боротьби за владу всередині країни. Це – ще одна причина для демонстративної реанімації образу могутньої держави, спадкоємиці Російської і радянської імперій [4, с. 139]. Апеляція до «історичних прав», «історичної справедливості» – спосіб виправдати геополітичний реваншизм. Таким чином, для російського правлячого режиму політика пам'яті є внутрішньополітичним сурогатом ідеології і, водночас, важливим інструментом реалізації імперських амбіцій.

Після падіння колективної самооцінки росіян у 90-ті роки влада докладає зусиль, аби запропонувати їм величний образ минулого, історію, якою можна пишатися. При цьому деякі ідеологи нової історичної політики відверто вказують на «пам'ять народу» як на вищий авторитет порівняно з критичними дослідженнями фахових істориків [4, с. 153, 159–161]. Дослідники відзначають за російським правлячим режимом «використання минулого в техніці колажу», еkleктичне поєднання елементів протилежних смислових систем без змістовної їх реінтерпритації [4, с. 142–145; 5, с. 122–124; 6, с. 180–181]. Росія була проголошена законною наступницею «тисячолітньої великої держави»: ігноруючи історичні розриви, до єдиної «російської традиції» включено давньоруську, московську, імперську і радянську історичну спадщину [6, с. 180–181].

Ідея «тисячолітньої державності» добре прослідковується в історичному кіно, що посідає незвично вагоме місце в російському кінематографі, якщо порівнювати його, наприклад, з американським. Є. Ісаєв проаналізував 27 історичних фільмів, що увійшли до топ-100 російського ігрового кіно за версією сайту kinopoisk.ru [10]. За часовими рамками їх можна розбити на чотири приблизно рівні частини, що змальовують: 1) Київську Русь і царську Росію; 2) Російську імперію і громадянську війну; 3) події Великої Вітчизняної війни; 4) Відлигу, Застій і Перебудову. Є. Ісаєв відзначає: якщо раніше для російського кінематографа була характерна конфронтація героя і державної репресивної машини, а також критичне сприйняття минулого, то у 2007–2008 рр. відбувається радикальна зміна настрою і смислових рамок. Критичне ставлення до влади витісняється боротьбою із внутрішніми і зовнішніми ворогами. Образ минулого мілітаризується. Історія більше не ставить питання, а дає прості відповіді. «Велика Вітчизняна війна» – більше не травматичний досвід, а священний приклад для наслідування [10, с. 42–46].

В основі історичної концепції правлячого режиму – ідея держави як найвищої цінності [4, с. 146; 16]. Мірилом оцінки подій і постатей є їх роль для зміцнення і розширення російської держави. Так, «Жовтнева революція» і падіння комунізму сприймаються як другорядні події, натомість розпад СРСР оцінюється як найбільша геополітична катастрофа. Формується героїчний образ «слуг государевих», зокрема військових і співробітників спецслужб. Відбувається нормалізація сталінського терору, а сам Й. Сталін реабілітується як «ефективний менеджер», що провів модернізацію і забезпечив воєнний тріумф [4, с. 145–152]. Повільне відновлення «величі Сталіна» спостерігалось і протягом 1990-х років, але перелом у суспільному ставленні до нього настав саме з приходом до влади В. Путіна. Починаючи з 2002–2003 рр., Сталін відкрито стає предметом телевізійної пропаганди та політичної реклами. Вже в першій половині 2000-х років позитивні оцінки Сталіна звучать

із вуст перших осіб держави [20]. Якщо в 1989 р. Сталіна назвали одним із «найвидатніших людей, що значно вплинули на світову історію» лише 19 % росіян (тодішніх мешканців РРФСР), то з 2004 р. його популярність весь час зростала, а в 2012 р. це було вже 42 % (перше місце за частотою згадок) [20].

У «відбілюванні» темного минулого ключову роль відіграє героїчний епос «Великої Вітчизняної війни» (скорочено – ВВВ), що ніби заднім числом «виправдовує» жорстокі сталінські методи і перекриває травматичну пам'ять про масовий терор – пам'ять, оприявлення якої відіграло важливу роль у моральній дискредитації радянського ладу в період гласності [4, с. 120–121, 164]. Перелицьований радянський міф «Великої Вітчизняної війни», зокрема культ Перемоги – рудименти радянської колективної свідомості, що найкраще пережили буремні роки перебудови і зайняли центральне місце в політиці пам'яті режиму В. Путіна. У 2000–2014 рр. близько третини всіх меморіальних звернень глави російської держави були присвячені саме темі ВВВ [7]. «Новий режим стоїть на готовому, чи це нафтогазовий комплекс, чи історична міфологія», – відзначає Н. Копосов [4, с. 163].

Згідно з даними соціології, понад 80 % росіян стабільно називає перемогу у війні головною подією ХХ ст., а 9 травня – найбільшим національним святом [9]. Російський соціолог Л. Гудков ще у 2005 р. зауважив із цього приводу: «Перемога стовбичить сьогодні, немов кам'яний стовп у пустелі, що залишився після вивітрювання скелі. Вона стягує до себе всі найважливіші лінії інтерпретацій сьогодення, задає їм масштаб оцінок і риторичні засоби вираження» [8]. Як приклади інструменталізації нарративу «Великої Вітчизняної війни» Л. Гудков наводить плакати з урядових мітингів солідарності з В. Путіним після трагедії в Беслані (2004): «вистояли в 1941-му, вистоїмо і зараз», а також заяви В. Жириновського під час парламентських слухань з приводу допінгового скандалу на зимовій Олімпіаді 2002 р.: «це помста Росії за перемогу у Вітчизняній війні» [8]. У 2016 р. Л. Гудков констатує: «прославляння Перемоги – спосіб колективного самоствердження і забуття жертв. Через цей процес відбувається подолання комплексу національної неповноцінності, тому що інших великих національних досягнень немає» [9].

Внутрішня російська політика пам'яті спрямована на те, щоб інтегрувати міф ВВВ в історію «тисячолітньої держави». У 2005 р. медійниками з «РИА Новости» сконструйовано новий символ Перемоги – «георгіївську стрічку», що безпосередньо не була пов'язана з комунізмом і винахідливо поєднувала в собі радянську та імперську військову символіку. Популяризація стрічки відбувалася за активної державної підтримки, її закупки фінансувалися з бюджету. Згодом «георгіївська стрічка» стала використовуватись як маркер підтримки «руського мира» в сусідніх країнах [11, с. 94]. У 2014 р. російська Рада з зовнішньої та оборонної політики запропонувала новий проект політики пам'яті; його автор, історик А. Міллер відзначив успіх «георгіївської стрічки» і запропонував тлумачити її як «символ пам'яті всіх полеглих за Батьківщину на полях битв, не лише Великої Вітчизняної війни» [12, с. 113–114].

Паралельно з приватизацією Перемоги («[без України] ми все одно б перемогли, тому що ми – країна переможців» [21]) в офіційному дискурсі російської влади відбувається глобалізація її значення («9 травня – день торжества цивілізації над фашизмом» [цит. за: 5, с. 123]). Так, до 65-річчя з Дня Перемоги В. Путін розіслав запрошення на військовий парад у Москві лідерам 50-ти країн світу: акт комеморації мав засвідчити міжнародне визнання Росії як головної спадкоємиці перемоги над нацизмом [11].

Статус СРСР як чільного учасника антигітлерівської коаліції російське керівництво використовує для міжнародної адвокації сталінського тоталітарного режиму, в тому числі його агресивної зовнішньої політики. Так, резолюцію Парламентської асамблеї ОБСЄ (2009), де сталінський режим поряд із нацистським охарактеризовано як такий, що ніс із собою «геноцид, порушення прав і свобод людини, воєнні злочини і злочини проти людяності» [цит. за: 3], Держдума і Рада Федерації назвали «прямою ревізією духу і букви Нюрнберзьких угод (sic!), спробою перегляду підсумків Другої світової війни». Згідно з манихейською логікою російських парламентарів, «країни, що визнають дії країн антигітлерівської коаліції в Другій світовій війні ворожими до себе, фактично ставлять себе в становище союзників нацизму» [22]. Дипломатичний скандал став приводом для створення Комісії з протидії фальсифікаціям історії на шкоду інтересів Росії», а також запуску роботи над меморіальним законодавством, що захищало б «радянську правду» про війну [4, с. 228–243].

Таким чином, у російській зовнішній політиці міф ВВВ відіграє не менш важливе значення, ніж для внутрішнього вжитку. Він у концентрованому вигляді відображає історичну концепцію режиму і якнайкраще відповідає його геополітичному реваншизму. За Н. Копосовим, міф про війну:

- підкреслює єдність держави і народу;
- доводить необхідність сильної влади, збройних сил і спецслужб;
- обґрунтовує претензії Росії на «визнання», підкреслюючи внесок СРСР у перемогу над нацизмом, його статус рівноправного партнера Заходу (в душі Ялти);
- нормалізує сталінізм і відрікається від комуністичного проекту, підкреслюючи, що союзники спільно рятували світ від Гітлера;
- активує стару логіку антифашизму: «хто проти СРСР, той за фашизм», замінюючи СРСР на Росію у цій маніпулятивній формулі [4, с. 162–168].

Слід окремо сказати про «фашизм» – універсальний образ ворога, запозичений із міфології ВВВ. Використання цього кліше російськими медіа добре проілюстровано у відеколажі «Радіо Свобода» [23]. Як і Перемога, «фашизм» є чимось трансцендентним – він ховається під безліччю личин: в Україні, в країнах Балтії, у США, в ЄС, у Туреччині... «Фашизм» заचाївся під маскою лібералізму, і навіть у Міжнародному параолімпійському комітеті. Єдиною явною ознакою «фашизму» є його антиросійська спрямованість.

«Геополітика пам'яті» – так політолог Т. Журженко назвала використання історичних стереотипів у боротьбі за міжнародне визнання та регіональну гегемонію. З початку 2000-х моральний капітал перемоги над нацизмом став використовуватися керівництвом Російської Федерації з метою зміцнення позицій в Європі і повернення контролю над «ближнім зарубіжжям» [14, с. 140]. «Росія дедалі більше націоналізує “Велику Вітчизняну війну” як подію російської історії, відтак старі сталінські кліше на зразок «націоналістів-колаборантів» сьогодні проектуються на сучасних «зрадників» – колишні радянські республіки, чії еліти зробили свій євроатлантичний вибір і відвернулися від Росії» [13].

Збереження і підтримка популярності міфу ВВВ у колишніх радянських республіках розглядається режимом як запорука їх лояльності до Москви. Україна, Литва, Латвія, Естонія, Грузія, Молдова неодноразово звинувачувались Москвою у «фашизмі» і «героїзації колаборантів» [3]. Як правило, приводом до цього ставала відмова від символів радянського культу Перемоги чи від трактування національно-визвольних рухів часів війни винятково як «фашистських посібників». У 2008 р. традиційна «антирасистська» резолюція Генасамблеї ООН за ініціативою російської делегації була доповнена пасажем проти «оголошення (...) тих, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співпрацював з нацистським рухом, учасниками національно-визвольних рухів» [24]. Аналогічні резолюції приймалися і надалі [3].

Міф «Великої Вітчизняної війни» слугує своєрідною ідеологічною пуповиною стосовно інших колишніх республік СРСР, зокрема й України. Як зазначає Ю. Рубан, «поняття “Велика Вітчизняна війна” негайно активізує поняття “радянський народ” (...). Якщо поняття “радянський народ” поглинає український і російський народи (а російська пропаганда на цьому наголошує!), то одразу легітимізується твердження “росіяни і українці – один народ”. У часи СРСР це називалось “морально-політична єдність радянського народу”. Якщо народ один, тоді той, хто (...) в той чи інший спосіб захищає незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, піддає сумніву увесь міф про “Велику Перемогу радянського народу”» [15].

Час від часу артикульована російським офіціозом ідеологема «росіяни, українці й білоруси – один народ» [16; 25, с. 18–19] спирається на низку інших історичних міфів. Окрім «радянського народу», це міф про єдину давньоруську народність Київської Русі, з якої надалі виокремилися росіяни, українці і білоруси, а також його імперський різновид – про існування «триєдиного російського народу», який складається з великоросів, малоросів та білорусів [16].

Ще однією спробою змодельовати більш широку імперську ідентичність є розмитий і амбівалентний (а тому – універсальний) концепт «русского мира». Актуалізований у дискусіях російських інтелектуалів 1990–2000-х рр., він став частиною офіційного дискурсу влади у 2006–2007 рр., а згодом посів вагоме місце у риториці глави РПЦ, патріарха Кирила [25, с. 6–27]. За словами останнього, однією з трьох опор «русского мира» (окрім православ'я і російської мови та культури) є «спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». Щодо меж «русского мира», то вони теж досить розмиті і залежать, вочевидь, від поточних геополітичних апетитів, однак «ядром «русского мира» сьогодні є Росія, Україна і Білорусь» [25, с. 17–18].

Вже в ході збройної агресії проти України Росія активувала проекти «Крим» і «Новоросія», також засновані на інструменталізації історії [16]. На нашу думку, обидва мають тактичне значення.

Їх активація обумовлена тим, що Україна переконливо проявила своє небажання ставати частиною «русского мира».

«Крим як споконвічно російська земля і святиня російського православ'я» – в першу чергу піар-проект, мета якого: 1) «набити ціну» новому надбанню для російської аудиторії; 2) виправдати анексію півострова в очах світової спільноти; 3) сприяти асиміляції населення Криму, насамперед православного.

«Новоросія від Харкова до Одеси» – дезінтеграційний проект, що має на меті наділити окремою історичною квазіідентичністю проросійських сепаратистів на півдні та сході України. «Новоросія» – достатньо російська, щоб бути чужою для України і претендувати на окрему історичну долю, але не вимагає (на відміну від Криму) негайного включення до складу РФ. Водночас проект «Новоросія» покликаний легітимізувати в очах міжнародної спільноти ідею федералізації України. Втративши надію в найближчій перспективі встановити контроль над Києвом, російський правлячий режим зосередив свої зусилля на більш скромних цілях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Орієнтуючись на ностальгійний тренд у російському суспільстві, російський правлячий режим зробив реваншизм основою своєї політичної ідеології. Для того, аби цей реваншизм і надалі знаходив відгук у серцях електорату та приносив політичні дивіденди, принципово важливо підігрівати ностальгію за «давньою величчю» і підігравати їй шляхом здійснення відповідної політики пам'яті. В основі історичної концепції правлячого режиму – ідея «тисячолітньої великої держави» як найвищої цінності і змісту російської історії. Ключову роль у виправданні етатизму, «відбілюванні» темних сторінок тоталітарного минулого і консолідації російського суспільства відіграє героїчний епос «Великої вітчизняної війни». Чітко прослідковується тенденція приватизації Перемоги у війні як насамперед російської спадщини.

Водночас для путінського режиму політика пам'яті є не лише внутрішньополітичним сурогатом ідеології, а й важливим інструментом реалізації реваншистських амбіцій на міжнародній арені. Використовуючи дискурс «вічного 1945-го», Москва претендує на вплив, статус і визнання, які в часи Ялти і Потсдаму мав сталінський СРСР. Проти своїх опонентів російська публічна дипломатія і пропаганда використовує кліше «фашизму», наслідуючи принцип «хто проти СРСР – той за фашизм». Міф «Великої Вітчизняної війни» слугує своєрідною ідеологічною пуповиною стосовно інших колишніх республік СРСР, він використовується для підважування їх власних національних наративів. З цією ж метою російський правлячий режим просуває обернені в минуле проекти імперської ідентичності: «радянський народ», «триєдиний російський народ», «русский мир». Також інструментарій політики пам'яті активно використовується для ідеологічного супроводу російської агресії проти України. Втім, це тема для окремого дослідження.

Джерела та література

1. Політична енциклопедія / редкол. : Ю. Левевець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – Київ : Парламент. вид-во, 2012. – 808 с.
2. Langenbacher E. Collective Memory as a Factor in Political Culture and International Relations // Power and the Past. Collective Memory and International Relations / ed. by E. Langenbacher, Y. Shain. – Washington : George Town University Press, 2010. – P. 13–49.
3. Литвиненко О. Виклики національній політиці пам'яті в часи «гібридної війни» [Електронний ресурс] / О. Литвиненко // НІСД. – 2015. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1818/>
4. Копосов Н. Память строгого режима: история и политика в России / Н. Копосов. – М. : Новое лит. обозрение, 2011. – 320 с.
5. Малинова О. Проблема политически «пригодного» прошлого и эволюция официальной символической политики в постсоветской России / О. Малинова // Политическая концептология. – 2013. – № 1. – С. 114–130.
6. Малинова О. Актуальное прошлое: символическая политика властвующей элиты и дилеммы российской идентичности / О. Малинова. – М. : Полит. энцикл., 2015. – 207 с.
7. Малинова О. Официальная риторика и конструирование национального прошлого: анализ тематического репертуара памятных речей президентов РФ (2000–2014) [Электронный ресурс] / О. Малинова. – Режим доступа : <http://regconf.hse.ru/uploads/d7ab8ede917b7e9af8f0e02c4e125217e6d1dd24.pdf>
8. Гудков Л. «Память» о войне и массовая идентичность россиян [Электронный ресурс] / Л. Гудков // Журнальный зал. – 2005. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/gu5.html>
9. Гудков Л. Прославление Победы – способ коллективного самоутверждения [Электронный ресурс] / Л. Гудков // Левада-Центр. – 08.05.2016. – Режим доступа : <http://www.levada.ru/2016/05/08/proslavlenie-pobedy-sposob-kollektivnogo-samoutverzheniya/>

10. Isaev E. The militarization of the past in Russian popular historical films / E. Isaev // *Ideology and politics*. – 2016. – № 1 (6). – P. 31–50.
11. Миллер А. Изобретение традиции. Георгиевская ленточка и другие символы в контексте исторической политики / А. Миллер // *Pro et Contra*. – 2012. – Т. 16, № 3. – С. 94–100.
12. Миллер А. Политика исторической памяти как основа формирования коллективной идентичности и воспитания деятельного патриотизма [Электронный ресурс] / А. Миллер // *Стратегия XXI* (версия для обсуждения). Совет по внешней и оборонной политике. – 2014. – Режим доступа : http://svop.ru/wp-content/uploads/2014/02/04strategy21_vospit.pdf
13. Журженко Т. Геополітика пам'яті [Електронний ресурс] / Т. Журженко // *Eurozine*. – 29.06.2009. – Режим доступа : <http://www.eurozine.com/articles/2009-06-29-zhurzhenkouk.html>
14. Журженко Т. Геополитика памяти: переоценка итогов Второй мировой войны и борьба за гегемонию в Балто-Черноморском регионе / Т. Журженко // *Перекрестки*. – 2011. – № 3–4. – С. 134–157.
15. Рубан Ю. 70-річниця перемоги над нацизмом як виклик для української державної політики [Електронний ресурс] / Ю. Рубан // *Historians.in.ua*. – 28.10.2014. – Режим доступа : <http://historians.in.ua/index.php/en/avtorska-kolonka/1316-yurii-ruban-70-richnytsia-peremohy-nad-natsyzmom-iak-vyklyk-dlia-ukrainskoi-derzhavnoi-polityky>
16. Лозовий В. Інтерпретації історії у політиці Російської Федерації як загроза національній безпеці України [Електронний ресурс] / В. Лозовий // *НІСД*. – 2015. – Режим доступа : <http://www.niss.gov.ua/articles/1796/>
17. Павловский Г. Плохо с памятью – плохо с политикой [Электронный ресурс] / Г. Павловский // *Русский журнал*. – 09.12.2008. – Режим доступа : <http://www.russ.ru/pole/Ploho-s-pamyat-yu-ploho-s-politikoj>
18. Более половины россиян сожалеет о распаде СССР – опрос [Электронный ресурс] // *Корреспондент*. – 01.12.2014. – Режим доступа : <http://korrespondent.net/world/russia/3450301-bolee-polovyny-rossyian-sozhaleet-o-raspade-sssr-opros>
19. Kagan R. The End of the End of History [Electronic resource] / R. Kagan // *New Republic*. – 2008. – April 23. – Access mode : <https://newrepublic.com/article/60801/the-end-the-end-history#primary-form>
20. The Stalin Puzzle: Deciphering Post-Soviet Public Opinion [Electronic resource] / T. De Waal, M. Lipman, L. Gudkov, L. Bakradze // *Carnegie Moscow Center*. – 2013. – March 01. – Access mode : <http://carnegieeuropa.eu/2013/03/01/stalin-puzzle-deciphering-post-soviet-public-opinion-pub-51075>
21. Путин: Мы бы победили в Великой Отечественной войне и без Украины [Электронный ресурс] // *Цензор.net*. – 16.12.2010. – Режим доступа : http://censor.net.ua/video_news/146646/putin_my_by_pobedili_v_velikoyi_otechestvennoyi_voynie_i_bez_ukrainy_dobavleno_video
22. Совместное заявление Госдумы и Совета Федерации по поводу резолюции ОБСЕ [Электронный ресурс] // *Деловая газета «Взгляд»*. – 07.07.2009. – Режим доступа : <http://www.vz.ru/information/2009/7/7/304857.html>
23. Fascism: Russian Media's Favorite Label [Electronic resource] // *Radio Free Europe*. – 06.10.2016. – Access mode : <http://www.rferl.org/a/fascism-russian-medias-new-favorite-label/28035946.html>
24. Inadmissibility of certain practices that contribute to fuelling contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance [Electronic resource] // *Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2008, 63/162*. – Access mode : http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/162&Lang=E
25. Україна та проект «русского мира»: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.] ; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. – Київ : НІСД, 2014. – 80 с.

Rozumnyi Oleksiy. Memory Policy of the Russian Regime: an Ideological “Skrepa” and a Tool of Geopolitics. This article provides a comprehensive analysis of the memory policy of the Russian regime. Special attention is paid to Putin regime’s motives for resorting to active politics of memory and the historical concept, adopted by the Russian authorities. In domestic policy perspective, the author notes the use of historical memory as a surrogate of ideology; superpower nostalgia, cultivated by the regime, catalyzes public energy into the mainstream of geopolitical revenge, thereby justifying authoritarian order at home. In foreign policy perspective Russian memory policy is seen as a means to achieve geopolitical goals: justifying claims to superpower status, discrediting opponents, maintenance and strengthening of regional hegemony in the post-Soviet area. Comprehensive analysis of the Russian regime’s memory policy will contribute to a better predict its next steps in this area.

Key words: ideology, memory policy, geopolitics, Russia.

Розумний Алексей. Политика памяти российского правящего режима: идеологическая «скрепа» и инструмент геополитики. В статье проведен комплексный анализ политики памяти российского правящего режима. Особое внимание уделено мотивам, побудившим режим В. Путина прибегнуть к активной политике памяти, а также исторической концепции, взятой на вооружение российскими властями. Во внутриполитическом ракурсе автор отмечает использование исторической памяти как суррогата идеологии; культивируемая

режимом великодержавна ностальгія каналізує громадську енергію в русло геополітичного реваншизму, оправдуючи авторитарний порядок дома. Во внешнеполітичному ракурсі російська політика пам'яті розглядається як інструмент досягнення геополітичних цілей: оправдання претензій на статус сверхдержави, дискредитації опонентів, підтримання і посилення регіональної гегемонії на постсоветському просторі. Комплексний аналіз політики пам'яті російського правлячого режиму буде способувати більшій якості прогнозування його подальших кроків в цій сфері.

Ключові слова: ідеологія, політика пам'яті, геополітика, Росія.

Стаття надійшла до редколегії
18.01.2017 р.

УДК 001(072)

Сергій Федонюк

Підстави менеджменту знань в умовах глобального масового співробітництва

Розглянуто теоретичні основи менеджменту й інженерії знань в умовах масового співробітництва. Розкрито суть масового співробітництва в аспекті системи, що об'єднує учасників соціальної комунікації в інтернеті як експертів і розробників та оферентів продуктів як організаторів залучення інтелектуальних ресурсів. Відображено семіотичні відношення взаємодії в соціальних мережах як домінуючому середовищі масової колаборації й наведено функціональну структуру колаборативних багатоекспертних систем, що формуються в умовах масового співробітництва. Наведено підходи й методи менеджменту знань для ефективного використання потенціалу масового співробітництва та показано особливості інженерії знань в експертних системах із масовим співробітництвом, а також приклади успішної реалізації бізнес-проектів, заснованих на інженерії знань в масовому співробітництві.

Ключові слова: масове співробітництво, менеджмент знань, інженерія знань, експертна система.

Постановка наукової проблеми та її значення. Специфіка сучасної глобалізації полягає в тому, що вона все більше охоплює не лише відносини на рівнях держав, транснаціональних корпорацій, великих компаній чи фірм як таких. Сьогодні, завдяки можливостям інтернет-комунікації, у систему глобалізованих відносин щодо створення продуктів (послуг) будь-якого виду – чи то матеріальні продукти, чи політичні ідеї – включаються фізичні суб'єкти (передусім як споживачі товарів чи послуг, яким тепер доступна функція впливу на процес створення самого продукту).

У таких умовах актуальне питання ефективності використання знань, які є в розпорядженні продуцента продукту, й отримання нових. Використовуючи потенціал мережі, явні й неявні, формалізовані та неформалізовані знання з усіх сфер, що стосуються діяльності компанії, складають сьогодні суттєву або й домінуючу частину в ресурсному потенціалі. І це стосується компаній будь-якого профілю – від орієнтованих на ринок інформаційних продуктів, до таких, які традиційно спеціалізуються на виробництві матеріальних речей. Адже інформаційний складник будь-якого товару демонструє тенденцію до зростання.

Специфіка управління знаннями із часом змінюється, адже розвиток технологій збору, збереження, обробки та передавання інформації випереджає можливість адаптації інфраструктури, яка обслуговує організації. Часто поза межами компанії доступні куди ефективніші ресурси, що стосуються насамперед знань, розосереджених поміж мільярдної аудиторії в інтернеті. Відкрите (масове) співробітництво створює багато нових можливостей. Ресурси стають доступнішими й конкуренція на цьому ринку посилюється.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ідеї відкритого співробітництва, як їх розуміємо сьогодні, – в аспекті організації продукування чи збуду, в епоху інтернет-комунікації, уперше кваліфіковано опрацювали Дональд Тепскотт й Ентоні Вільямс [19], Нік Брісборн [4], Йохай Бенклер [3], Арон Крауні [11; 12]. Питання ефективності створення й розвитку продуктів за участі споживачів розробляли Сусуму Огава, Френк Піллер [15] та ін., а колаборативний краудсорсинг на базі інтернету вперше описано в публікаціях Гранта Гросса [5] і Сари Л. Стерланд [17]. Дослідження у сфері